

Юлія ПОПОВИЧ

ВІДТВОРЕННЯ КІНЕСИКИ ЯК МАРКЕРА СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛІТЕРАТУРНОГО ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКИХ РОМАНІВ ХІХ СТОЛІТТЯ)

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2(36) 2016

УДК 811.111'255.4(045)

Попович Ю. Відтворення кінесики як маркера соціального статусу літературного персонажа (на матеріалі англійських романів ХІХ століття); 19 стор.; бібліографічних джерел – 30; мова – українська.

Анотація. У статті розглядається проблема відтворення кінесики як маркера соціального статусу літературних персонажів. Дослідження виконано в рамках антропоцентричного підходу на матеріалі українських перекладів англійських романів ХІХ століття; у ньому з'ясовуються труднощі перекладу, аналізуються основні тактики, до яких вдаються перекладачі для їх подолання. Перспективи подальших розвідок вбачаються у виявленні та перекладі маркерів соціального статусу на матеріалі художньої літератури інших історичних епох і культур.

Ключові слова: художній переклад, антропоцентричний підхід, невербальна комунікація, кінесика, маркери соціального статусу, англійські художні твори.

Дослідження тактик відтворення кінесики як маркера соціального статусу персонажа – завдання, яке потребує комплексного вивчення як поняття соціального статусу, так і невербальної комунікації у різних аспектах. *Антропоцентричний підхід* у когнітивно-комунікативній парадигмі лінгвістики вважається оптимальним підходом до вирішення даного завдання, оскільки як переклад художнього дискурсу, так і соціальний статус людини пов'язані з дослідженням специфіки комунікативної поведінки в різних соціальних сферах, що на сьогодні є одним із домінуючих напрямків досліджень у багатьох гуманітарних науках.

Соціальний статус розглядається у даному дослідженні передусім як *соціолінгвістичне і водночас як комплексне міждисциплінарне поняття, що означає правове положення особи або соціальної групи в соціальній системі, яке характеризується певними визначальними ознаками й виражається у її мовленнєвій поведінці, стилі життя й невербальній комунікації* [2; 8; 12].

У перекладі, а особливо у художньому, має враховуватись інформація, що передається за допомогою невербальних засобів, які можуть бути навіть більш інформативні при передачі змісту тексту, аніж вербальні [6, с. 17], оскільки в них зашифровані індивідуальні та соціально-статусні характеристики мовців [5, с. 69]. Невербальні символи допомагають створити відповідну тональність діалогів для досягнення поставленої мети, і без належного їх розуміння буває неможливо тлумачити мовлення персонажів [1, с. 208]. Описи невербальної комунікації в художніх творах розкривають нюанси статусних відносин між персонажами. Відтворення невербальних засобів у перекладі насамперед вимагає фонових знань соціокультурного характеру.

Невербальні засоби спілкування досліджуються у працях А. Вежбицької, Дж. Голла, І. Горелова, Ю. Гранської, П. Екмана, Г. Крейдліна, С. Лабова, А. Леонтьєва, О. Литвинова, А. Меграбіана, Т. Ніколаєвої, С. Павлова, І. Серякової, Л. Солощук, Г. Степанова та ін. Невербальна комунікація обумовлюється біологічними та культурними факторами і пов'язана із загальною моделлю людської поведінки. У цьому розумінні *невербальні засоби вважаються сукупністю типових дій, закріплених національно-культурними традиціями в певному мовному колективі, використовуваних у різноманітних соціально-комунікативних ситуаціях* [9, с. 102]. Серед невербальних засобів виокремлюють кінесичну і некінесичну підсистеми. До кінесичної підсистеми, яка вивчає рухи тіла у процесі комунікативної взаємодії індивідів, відносять жести, міміку, пантоміміку і позиції тіла. Некінесична система розглядає невербальні одиниці у межах таких явищ, як артефакти, парамова (вокалізації, тобто якості голосу, його діапазон, тональність), гептика (дотик), окулесика (зорова поведінка), хронеміка (використання часу) і проксеміка (використання простору) [Wiki].

Окрім невербальної комунікації, у лінгвістиці також існує поняття *невербальної поведінки людини* – сукупність форм не пов'язаної з мовленням поведінкової активності людини, що виконують комунікативну функцію і залежать від її оточення, оскільки це середовище впливає на процес спілкування свідомо і підсвідомо [3, с. 48].

Сукупність рухів людського тіла, що використовуються у процесі спілкування, називають кінесикою (від гр. kinesis – рух) [Wiki]. Кінесичний репертуар людини, у його порівнянні з словниковим запасом середньостатистичної англійської особи (30-60 тисяч слів), налічує бли-

зько 750 тис. невербальних знаків [4, с. 5], а за висновками багаторічних психологічних досліджень А. Меграбяна, 93% смислів повідомлення тлумачаться за невербальними знаками: 55% за кінесикою і 38% за просодією [11, с. 174]. У нашому дослідженні розглядаються такі невербальні маркери соціального статусу, як описи кінесичних компонентів комунікативної поведінки персонажів, до яких належать жестові компоненти (рухи руками, плечима, головою, ногами, всім тілом), мімічні компоненти (рухи вустами, бровами, очима, вираз обличчя в цілому), рухи тіла й постава.

Одиницею рухів тіла вважається «кінема», яку запропонував виокремити К. Бьордвістл [10, с. 8]. З кінем утворюються «кінеморфи» (схожі до фраз), які й сприймаються у ситуації спілкування. Кінеми в художньому творі як формулюються, так і тлумачаться — нерідко самим автором для читачів задля уникнення полісемії невербальних знаків. Таким чином, перекладач переважно сприймає вже розтлумачені автором кінеми.

Мовці вживають не лише закріплені у певній культурі невербальні знаки зі стереотипізованим значенням, а й надають індивідуальній манери виконання вже існуючим невербальним знакам або створюють їх особисто. В англомовному художньому дискурсі для позначення таких компонентів використовуються *номінації*, серед яких переважають неоднослівні позначення — вільні словосполучення, що позначають невербальні компоненти кінесичного характеру. Л. Солощук виділяє в них дві структурні складові — *індивіду* (особистісну специфіку творення невербальних компонентів) *константу* та *індивіду змінну*, які заповнюються необхідним лексико-семантичним змістом згідно з комунікативною настановою мовця і у певній комунікативній ситуації стають маркерами соціального статусу. Індивіду змінна представлена будь-якою частиною мови, яка сполучається із базовим елементом (індивіду константою). Існують 3 типи лексико-семантичного наповнення індивіду змінної: *номінації позитивної семантики*, *номінації негативної семантики* та *семантично нейтральні номінації*. Наприклад, у номінаціях усмішки індивіду константа представлена іменниками та дієсловами, що позначають усмішку і є постійними складовими конструкцій, які описують цей вид невербальної діяльності: *asmile (tosmile)*, *agrin (togrin)*, *asneer (tosneer)* тощо, а от індивіду змінними будуть широта усмішки — *a huge smile*, її якість — *a killer smile* та ін. [7, с. 8-14].

У художньому перекладі релевантним є тлумачення й відтворення кінем не окремо, а у комплексі з іншими вербальними й невербальними компонентами. Так, наприклад, у «Ярмарці суєти» В. Теккерея Ребека Шарп, яка прагне

пробитися у вище суспільство облудним шляхом, усіма своїми рухами позірно намагається довести власну вищість у присутності слуги:

She stepped into the vehicle as if she were a princess and accustomed all her life to go to Court, smiling graciously on the footman at the door and on Sir Pitt, who followed her into the carriage. [Thackeray. VF: Ch. 48] *Вона сіла в карету, мов принцеса, що все життя їздила до двору, милостиво всміхнулася служникові, що відчинив їй дверцята, і баронетові, який сів слідом за нею.* [О. Сенюк: Р. 48]

Перекладачка вірно відтворює значення семантично позитивної номінації усмішки *smiling graciously on sb. (graciously 1)* милостиво, прихильно; 2) поблажливо; люб'язно [MT]) за допомогою словникового відповідника *милостиво всміхнулася*, хоча змінює тривалість дії — у перекладі Бекі коротко всміхнулася, натомість в оригіналі вона усміхається увесь час. Навіть сам вираз *smile on sb.* означає «виявляти прихильність» [MT], тому англійці сприймають опис такої усмішки іронічним перебільшенням, а в перекладі це перебільшення втрачається, як, власне, і у перекладі виразу *stepped into the vehicle* — звичайні люди ходять, тоді як королівські особи велично «ступають». Проте ці нюанси практично не впливають на точність відтворення статусної маркованості усмішки й ходи Ребекки.

Формальна усмішка у супроводі уклону — етикетна норма для англійців, проте такий вияв люб'язності у бік нижчих за статусом може підкреслювати зверхнє неприязне ставлення. В уривку з «Жінки в білому» Вілкі Коллінза граф Фоско цією усмішкою виказує зневагу по відношенню до власної дружини у присутності іншої жінки, підкреслюючи власну статусну вищість:

“Admirable delicacy!” said Madame Fosco, paying back her husband’s tribute of admiration with the Count’s own coin, in the Count’s own manner. He smiled and bowed as if he had received a formal compliment from a polite stranger, and drew back to let me pass out first. [Collins. WW: Epoch 2, Halcombe, Ch. 7] — *Незрівнянна делікатність! — сказала мадам Фоско, відплачуючи своєму чоловікові захопленням відгуком, у властивій йому підслесливій манері. Граф усміхнувся і вклонився, от ніби хтось сторонній зробив йому чемний комплімент, а тоді відступив, щоб дати мені пройти.* [О. Мокровольський: Період 1, Голкомб, Р. 7]

У перекладі О. Мокровольського статусні характеристики персонажа відтворені не повністю, адже він не бере до уваги різницю між українськими словами *усмішка* і *посмішка*, які мають різну стилістичну тональність: *усмішка* — номінація нейтральної семантики, а *посмішка* — негативної (ПОСМІШКА, и, жін. Особливий вираз обличчя (губ, очей), що відбиває глузування,

кепкування, іронічне ставлення до кого-, чого-небудь і т. ін.; // Насмішка. [СУМ, 1976, Т.7, с. 348]). За радянських часів різниця між цими синонімами, на жаль, була нівельована в українських творах, проте ці значення відновлено у новітніх перекладах. Отже, у даному уривку логічніше було б вжити слово *посміхнутися* замість *усміхнутися*. Не передано, на жаль, і того, що граф пропустив міс Голкомб вперед, а не просто відступив, щоб вона пройшла повз нього, що підкреслює зневагу графа до дружини на фоні ввічливості до іншої дами.

У романі «Ярмарок суєти» В.Теккеря у відвертій сутичці без слів між двома жінками – старшою, представницею середнього класу міс Пінкертон, і молодшою – вихованкою її закладу Ребекою Шарп – посмішка з уклоном має на меті загострити конфлікт на фоні демонстративної відмови останньої віддати честь своїй «благодійниці»:

As the Hammersmith Semiramis spoke, she waved one hand, both by way of adieu, and to give Miss Sharp an opportunity of shaking one of the fingers of the hand which was left out for that purpose. Miss Sharp only folded her own hands with a very frigid smile and bow, and quite declined to accept the proffered honour; on which Semiramis tossed up her turban more indignantly than ever. [Thackeray. VF: Ch. 1] *З цими словами геммерсмітська Семіраміда махнула рукою, наче на прощання, але водночас даючи Ребеці змогу потиснути один палець, який вона навмисне відстовбурчила. Проте Ребека ухилилася від такої честі, згорнула руки, холодно посміхаючись, і тільки вклонилася, на що Семіраміда з не баченим досі обуренням труснула капелюшком* [О. Сенюк: Р. 1]

О.Сенюк бачить різницю між усмішкою й посмішкою й віддає перевагу кінемі з негативною конотацією. Вона точно передає невербальний двобій між двома жінками на рівні статусного й стилістичного маркування, вповні відтворивши комічність ситуації, не зважаючи на деякі смислові неточності (посмішка Бекі в оригіналі дуже холодна й стримана, вона тільки згорнула руки, а не тільки вклонилася), які в цілому не заважають адекватному сприйняттю кінесики персонажів. Комічність підсилюється вживанням таких дієслів, як *відстовбурчила* і *труснула*. Заміна іменників *smile and bow* дієсловами у даному уривку відповідає тенденції в українській мові до евфонічності, адже нагромадження іменників призвело б до її порушення.

Положення губ, поєднане з певним виразом обличчя, може виражати сильну зневагу до нижчої за статусом особи:

“Oblige me by giving that man permission to withdraw,” I said, pointing to the valet. Mr. Fairlie arched his eyebrows and pursed up his lips in sarcastic surprise. “Man?” he repeated. [Collins.

WW: Epoch 1, Gilmore, Ch. 4] – *Зробіть мені ласку, дозвольте цьому чоловікові вийти, – сказав я, показуючи на камердинера. Містер Ферлі підняв брови і склав губи в саркастичну посмішку. – Чоловікові? – повторив він* [О. Мокровольський: Період 1, Гілмор, Р. 4].

Вираз *purseone’slips* (if you purse your lips, you move them into a small, rounded shape, usually because you disapprove of something or when you are thinking [CED]; стискати губи [MT]) не обов’язково означає посмішку, а скоріше, її відсутність. В українській мові *усмішка* чи *посмішка* буває саркастичною, проте вона не обов’язково виражає здивування, відповідно, у перекладі О.Мокровольського міміка містера Ферлі не сприймається так, як задумано автором, хоча статусні відносини між персонажами відтворено доволі точно.

Кивок, який супроводжує інші невербальні дії, може маркувати соціальний статус:

“We are talking about poor Dartmoor, Lord Henry,” cried the duchess, nodding pleasantly to him across the table. [O. Wilde. The Picture of Dorian Gray: Ch. 3] – *Ми балакаємо про бідолоху Дартмура, – поінформувала герцогиня лорда Генрі, приязно киваючи до нього через стіл.* [Р. Доценко: Р. 3]

Вияв емоцій герцогині у бік лорда говорить не тільки про її особисте захоплення ним, а й про чемність по відношенню до рівної собі або навіть вищої за статусом особи. Р. Доценко відтворює семантико-стилістичний і статусний плани виразу *nodding pleasantly*, проте стилістично-нейтральне слово *поінформувала* не передає значення слова *cry* (кричати, репетувати, волати; вигукувати; скрикнути; крикнути [AL]), згладжуючи емоційну реакцію герцогині.

Реакція Ребеки Шарп («Ярмарок суєти») на ввічливий кивок леді Крекенбері виявляє зарозумілість Ребеки, яка намагається видатись вищою за статусом, аніж інша жінка, повністю ігнорує її присутність:

<...>Becky <...>cut Lady Crackenbury when the latter nodded to her from her opera-box, and gave Mrs. Washington White the go-by in the Ring. [Thackeray. VF: Ch. 48] *<...>Бекі <...>не відповіла леді Крекенбері, коли та кивнула їй зі своєї ложі, а зустрівши місіс Вашингтон-Уайт на крузі в Парку, навіть відвернулася від неї.* [О. Сенюк: Р. 48]

Стриманий вияв уваги леді Крекенбері до Ребеки у вигляді кивка, який говорить про формальну ввічливість по відношенню до неї, відтворено точно. Перекладачка обирає не такий різкий, як в оригіналі, варіант *не відповіла* у перекладі *cut* (робити вигляд, що не помічаєш, ігнорувати [AL]), і передає фразеологізм *to give sb the go-by* (дистанціюватись, утримуватись, ігнорувати, проминати, не помітивши [MT]) стилістично нейтральним *відвернутися*,

які в цілому утворюють у перекладі адекватну мізансцену. Те саме слово *cut*, тепер вжите у відношенні самої Ребеки, відтворено інакше в іншому уривку – *обминати*, що точніше передає умисну дію, яка тут виражає зневажливе ставлення до нижчої за статусом особи:

Now the few female acquaintances whom Mrs. Crawley had known abroad not only declined to visit her when she came to this side of the Channel, but cut her severely when they met in public places. [Thackeray. VF: Ch. 37] *Тих кілька дам, з якими місіс Кроулі була знайома за кордоном, не лише не захотіли відвідувати її, коли вона опинилася по цей бік Ла-Маншу, а й навмисне обминали її при зустрічі* [О. Сенюк: Р. 37].

Положення й рухи тіла, манера ходи також можуть свідчити про статус. Так, наприклад, у присутності статусно вищого містера Броклгерста («Джейн Ейр») увесь інтернат для дівчаток підводиться, тоді як сам Броклгерст ходюю виявляє власну усвідомлену вищість як представник влади:

<...>and when, two minutes after, all the school, teachers included, rose en masse, it was not necessary for me to look up in order to ascertain whose entrance they thus greeted. A long stride measured the schoolroom, and presently beside Miss Temple, who herself had risen, stood the same black column which had frowned on me so ominously from the hearthrug of Gateshead. [Bronte. JE: 52] *<...>а коли через дві хвилини вся школа разом з учительками підвелася en masse, мені не треба було дивитися, чю появу вони так вітають. Широкі кроки перетнули клас, і ось уже біля міс Темпл, яка теж підвелася, височить та сама чорна колона, що так грізно сунулась на мене з прикамінного килимка в Гейтсхеді.* [П. Соколовський: 58] *<...>А коли через дві хвилини вся школа, включно з учителями, заметушилася, і всі дружно підвелися, мені не потрібно було навіть дивитися, чю появу вони так вітають. Широко крокуючи, містер Броклгерст обійшов власну кімнату і зупинився біля міс Темпл, яка також підвелася. Я побачила ту саму чорну колону, яка стояла на килимку біля коминка і так несхвально дивилася на мене у Гейтсхеді.* [У. Григораш: 66]

Entasse у перекладі з французької означає у масі, в цілому; гуртом [AL] і відтворене П. Соколовським безперекладним шляхом, що не перешкоджає розумінню уривка в цілому, тоді як У. Григораш вдається до додавання *заметушилася*, яке скоріше передає очікувану реакцію вихованок на представника влади, проте відсутнє в оригіналі, у якому в поведінці дівчат і вчителів є лише відпрацьована суворою дисципліною дія – встати гуртом на знак вітання. *Широкі кроки перетнули клас* – буквальный переклад акцентує увагу на манері ходи Броклгерста, що відповідає оригіналу більше, ніж у перекладі У.

Григораш: у центрі уваги не хода персонажа, а він сам як виконавець дії – обходить клас і зупиняється, хоча такий переклад сприймається легше. Дієслово *measure* – міряти; відрховувати [AL] – має конотацію вимірювання, зважування, оцінювання ситуації, що поряд із розмашистими, широкими кроками додатково інформує читача про владну позицію особи і її авторитет. Ця конотація втрачена в обох перекладах. В цілому, в даному уривку ці тонкощі не визначальні у розумінні статусних відносин між персонажами, і статус передано вірно обома перекладачами.

Безцеремонна невербальна поведінка і брак ввічливості стосовно статусно нижчих осіб можуть вказувати на високий статус. Так, леді Кетрін Де Бур у романі Дж.Остін «Гідність і гонор», демонстративно виявляє зневагу до Елізабет Беннет та її сім'ї:

She entered the room with an air more than usually ungracious, made no other reply to Elizabeth's salutation than a slight inclination of the head, and sat down without saying a word. [Austen. PP: Ch. 56] *Вона увійшла до кімнати, несучи себе ще більш нечемно, ніж завжди, на привітання Елізабет відповіла тільки легким кивком голови і всілася, не обмовившись ані словом.* [В. Горбатько: Р. 56] / *Леді Кетрін увійшла до кімнати ще безцеремонніше, ніж зазвичай, відповіла ледь помітним кивком на привітання Елізабет і всілася, не промовивши ані слова* [Т. Некряч: с. 330].

В. Горбатько вживає трохи кострубату фразу *несучи себе нечемно*, яка проте зрозуміла українцям і відтворює смисл повідомлення (*air* – вигляд, вираз обличчя; манери [AL]; *ungracious* – 1) неввічливий, нелюб'язний; 2) що не викликає симпатій; 3) неприємний, огидний [AL]). Т. Некряч точніше передає поведінку леді Кетрін за допомогою стилістично маркованого прислівника *безцеремонно*, тобто, «не додержуючись правил пристойності, ввічливості; надто розв'язно» [СУМ, 1970, Т.1, с. 153]. Обидва перекладачі вдаються до стилістично маркованого, зниженого слова *всілася*, яке адекватно відтворює виняткову нечемність розлюченої леді, і в обох перекладах досягнена статусна еквівалентність.

Позірне підлабузництво нижчої за статусом особи по відношенню до вищої може також виказуватися у її кінесиці:

"I can't be your wife, sir; let me— let me be your daughter." Saying which, Rebecca went down on HER knees in a most tragical way, and, taking Sir Pitt's horny black hand between her own two (which were very pretty and white, and as soft as satin), looked up in his face with an expression of exquisite pathos and confidence, when— when the door opened, and Miss Crawley sailed in [Thackeray. VF: Ch. 15]. *Я не можу стати вашою дружиною, сер, але дозвольте мені... до-*

звольте бути вашою дочкою! – З цими словами Ребека впала навколішки з трагічною міною, схопила його зашкарублу, чорну лапу своїми біленькими, тонкими, м'якенькими, наче оксамит, пальчиками, з безмежним благанням і довірою глянула йому у вічі, коли це... коли це двері відчинилися і до кімнати вкотилася міс Кроулі [О. Сенюк: Р. 15].

Перекладачка точно відтворює комічність ситуації, у якій Ребека заради власної вигоди йде на крайні міри – падає навколішки перед старим Кроулі, – за допомогою більш стилістично маркованих, аніж в оригіналі, дієслів *впала, схопила* та відсутніх в англійському варіанті знижених іменників *міна* і *лапа*. Вхід у кімнату старої аристократки міс Кроулі перекладачка відтворює більш комічним, ніж в оригіналі, дієсловом *вкотилася*, яке радше асоціюється зі швидким рухом возу чи карети, на відміну від авторського *sail in* – вплисти, плавно увійти [MT], що малює в уяві величний образ корабля з вітрилами: міс Кроулі у пишній сукні. Попри це, невербальні символи зчитуються в українському перекладі даного уривку адекватно і викликають потрібну реакцію, вповні відтворюючи як стилістичне забарвлення, так і статусну маркованість кінем.

Етикетні невербальні символи ввічливості, такі як реверанс, потискання руки й уклін, теж статусно марковані. Лорд Стайн знайомить Бекі зі своїми дружиною й дочками. Обмін люб'язностями відображає класову сутічку статусно нерівних осіб:

Their ladyships made three stately curtsies, and the elder lady to be sure gave her hand to the newcomer, but it was as cold and lifeless as marble. Becky took it, however, with grateful humility, and performing a reverence which would have done credit to the best dancer-master, put herself at Lady Steyne's feet, as it were <...> [Thackeray. VF: Ch. 49]. *Вельможні дами велично кивнули головою, а найстарша навіть подала гості руку, але холодну й безживну, як камінь. Бекі, проте, потиснула ту руку скромно, вдячно і, присідаючи в реверансі, гідному найкращого танцюриста, так би мовити, постелилася до ніг шановній господині <...>* [О. Сенюк: Р. 49].

О. Сенюк адекватно відтворює маркери соціального статусу невербальної поведінки. *Curtsy* може означати як уклін, так і реверанс чи присідання [MT]. Обраний перекладачкою синонімічний варіант *кинути* у описаній ситуації посилює контраст між стриманим вітанням родини Стайн та позірним «витанцюванням» перед ними безпородної Бекі – вона «скромно, вдячно» потискає руку і виконує бездоганний реверанс, який включає в себе і присідання, і уклін. Крім того, реверанс виражає шанобливе ставлення до вищого класу (*if a woman curtsies,*

she bends her knees with one foot in front of the other as a sign of respect for an important person [bow] [LDCE]). Тобто, Бекі пнеться зі шкіри, щоб виразити шану поважній сім'ї, і ці тонкощі доволі точно передані в перекладі. Дієслово *постелитися* означає «догоджати комусь, нещиро вихвалити, запобігати перед ким-небудь, підлещуватися до когось; плазувати» [СУМ, 1978, Т.9, с. 682] і точно передає іронію в словах авторки *put herself at Lady Steyne's feet*.

Залежно від стилю, уклін може бути як нейтральним виявом ввічливості, так і стилістично маркованою кінемою, що акцентує статус персонажа. Виражений надміру уклін, подібно до реверансу, може говорити про підсвідоме поривання особи догодити вищій за статусом. Так, містер Коллінз у «Гідності і гонорі» Дж.Остин багаторазово вклоняється родовитій міс Де Бур, аби звернути на себе її увагу:

<...>and Sir William, to Elizabeth's high diversion, was stationed in the doorway, in earnest contemplation of the greatness before him, and constantly bowing whenever Miss de Bourgh looked that way. [Austen. PP: Ch. 28] *<...>сер Вільям, на велику потіху для Елізабет, розмітивсь у вхідних дверях і з щирим захватом споглядав аристократичну велич, що постала перед його очима, заповзято розкланюючись кожного разу, коли міс де Бурґ кидала погляд у його бік.* [В. Горбатько: Р. 28] / *<...>сер Вільям, що дуже насмішило Елізабет, стояв на ганку в священному трепеті, споглядаючи велич, яку бачив перед собою, і запопадливо вклонявся щоразу, коли міс Де Бур звертала очі в його бік* [Т. Некряч: с. 152].

Обидва перекладачі еквівалентно відтворюють тонкощі статусної гри між двома персонажами, яка виявляється у кінесіці містера Коллінза й міс Де Бур, вживаючи стилістично марковані прислівники, що характеризують уклін, на позначення більш нейтрального авторського *constantly* (постійно, безупинно; незмінно [AL]): у В. Горбатька – *заповзято* (заповзятий – який з захопленням, пристрасно віддається якому-небудь заняттю, якійсь справі; запеклий [СУМ, 1972, Т.3, с. 44]), а у Т. Некряч – *запопадливо* (ЗАПОПАДЛИВИЙ, а, е. Який попереджає чийсь бажання, наміри; запобігливий. // Який догоджає, лестить кому-небудь з корисливою метою; догідливий [СУМ, 1972, Т.3, с. 273]). В. Горбатько вірно відтворює погляд містера Коллінза на міс Де Бур. Додаванням слова *аристократична* перекладач роз'яснює, на кого розрахована така запопадливість персонажа, що у даному випадку видається зайвим, адже це й так читається між рядків. Т. Некряч вдається до заміни в священному трепеті, яка вірно передає закладену автором конотацію щирого, побожного трепету перед людиною високого статусу, який не можна зімітувати: *contemplation* – *thoughtful*

or long consideration or observation; spiritual meditation, esp (in Christian religious practice) concentration of the mind and soul upon God [CED].

Ввічливий уклін містера Лукаса у присутності вищого за статусом містера Дарсі (Дж.Остін) – вияв бажання зав'язати розмову:

<...>but on perceiving Mr. Darcy, he stopped with a bow of superior courtesy to compliment him on his dancing and his partner. [Austen. PP: Ch. 18] Він <...>, забачивши містера Дарсі, зупинився і **дуже ввічливо вклонився**, віддаючи належне його вмінню танцювати і його партнерці. [В. Горбатько: Р. 18] / Побачивши містера Дарсі, він зупинився з **поклоном найвишуканішої галантності** й захопився розхвалювати його танцювальний талант і його даму [Т. Некряч: с. 90].

У перекладі В.Горбатька статус відтворено вірно, проте через заміну стилістично-маркованих *with a bow of superior courtesy* нейтральним *ввічливо вклонитися* втрачається конотація виняткової ввічливості (*superior* – кращий, чудовий, вищої якості, винятковий [AL]), збережена у перекладі Т. Некряч, яка точніше відтворила кінему поклону за допомогою маркованих словникових відповідників: *з поклоном найвишуканішої галантності*.

Таким чином, усмішка, уклін, кивок, реверанс, манера ходи та ін. кінеми можуть бути статусно-маркованими. Особливих труднощів у передачі статусних характеристик кінем не виникає завдяки універсальності багатьох кінетичних рухів, проте через неувважність перекладача до стилістичних тонкощів може змінюватись стилістична тональність невербальної поведінки персонажа. Кінесика як маркер соціального статусу персонажа відтворюється переважно за допомогою тактик *буквального перекладу* (58%), поряд із різноманітними трансформаціями: *заміною* (14%), *додаванням* (13%), *вилученням* (5%) тощо. Вживання словникових відповідників переважає інші тактики й великою мірою забезпечує семантичну й статусну еквівалентність у передачі кінесики як статусного маркера персонажів англійських романів XIX століття.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в застосуванні методики аналізу та виявлення тактик відтворення маркерів соціального статусу в дослідженнях на матеріалі художньої літератури інших історичних епох і культур. Плідним може виявитися розгляд маркерів соціального статусу персонажів у діахронії для з'ясування різних підходів до вибору тактик їх перекладу.

Література:

1. Гавриш М. Невербальна поведінка в ситуаціях соціального та ситуативного домінування [Електронний ресурс] / М. Гавриш // Мова і суспільство : [збірник наук. праць] / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2010. – Вип. 1. – С. 208–214. – Режим доступу: <http://sociolinguistics.lnu.edu.ua/ua/issues/01/25.pdf>
2. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. Карасик. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 333 с.
3. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г. Е. Крейдлин. – М. : НЛЮ, 2002. – 581 с.
4. Нелсон О., Голант С. Язык мимики и жестов. Что это такое? / О. Нелсон, С. Голант. – М. : АСТ, 2007. – 350 с.
5. Романюк І.В. Невербальні засоби спілкування у персональному мовленні : гендерний аспект / І.В. Романюк // Science and Education: A New Dimension. Philology, III(14). – 2015. – Issue : 65. – P. 69–71.
6. Сисоєва В. Ф., Урбановська А. В. Паралінгвістичні аспекти перекладу [Електронний ресурс] / В. Ф. Сисоєва, А. В. Урбановська // Филологические науки. Актуальные проблемы перевода. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2009/Philologia/44252.doc.htm
7. Солощук Л.В. Кінесичні номінації в англомовному дискурсі / Людмила Василівна Солощук // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 1964. – N953 : Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 65. – 2011 (–1460 а). – С. 6–14.
8. Шкаратан О. И. Социология неравенства. Теория и реальность; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики» / О. Шкаратан. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 526 с.
9. Юр'єва О. Ю. Особливості невербальної передачі інформації в процесі міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / О. Ю. Юр'єва // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер.: Філологічна. – 2009. – Вип. 11. – С. 95–102. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2009_11_18.pdf
10. Birdwhistell R. L. Introduction to kinesics : An annotation system for analysis of body motion and gesture / R. L. Birdwhistell. – Washington DC : Foreign Service Institute, 1952. – 368 p.
11. Mehrabian A. Nonverbal Communication / A. Mehrabian. – Chicago : Aldine / Atherton, 1972. – 192 p.
12. Weber M. 1946. "Class, Status, Party." pp. 180–95 in From Max Weber : Essays in Sociology, H. H. Girth and C. Wright Mills (eds.). New York : Oxford University, 1946.

Джерела матеріалу дослідження:

13. Бронте Ш. Джен Ейр : Роман / Шарлотта Бронте ; перекл. з англ. Петра Соколовського. – К. : Дніпро, 1987. – 459 с.
14. Бронте Ш. Джейн Ейр : Роман / Шарлотта Бронте ; перекл. з англ. Уляни Григораш. – К. : KM Publishing, 2009. – 528 с.
15. Вайлд О. Портрет Доріана Грея : Роман [Електронний ресурс] / Оскар Вайлд; перекл. з англ. Ростислава Доценко. – Харків : Фоліо, 2015. – 398 с. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=417&bookid=1&sort=0>
16. Коллінз В. Твори в двох томах: Жінка в білому : Роман [Електронний ресурс]/ Вілкі Коллінз ; перекл. з англ. О. М. Мокровольського ; передм. І. Києнко. – К. : Дніпро, 1989. – Т.1. – 586 с. – Режим доступу : <http://www.e-reading.club/book.php?book=1002535>
17. Остін Дж. Гідність і гонор : Роман / Джейн Остін ; пер. з англ. Тетяни Некряч. – К. : KM Publishing, 2011. – 368 с.
18. Остен Дж. Гордість і упередженість : Роман [Електронний ресурс]/ Дж. Остен; перекл. з англ. В. К. Горбатька. – Х. : Фоліо, 2005. – 350 с. – Режим доступу:http://www.ereading.me/Ch.php/1025979/1/Ostin_Gordist_i_uperedzhenist.html
19. Теккерей В. М. Ярмарок суєти : Роман без героя [Електронний ресурс] / В. М.Теккерей; перекл. з англ. О. Сенюк.– К. : Вища Школа. Вид-во при КДУ, 1983. – 622 с. – Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/books-zl/printthebookzl.php?id=397&bookid=0&sort=0>
20. Austen. PP – Austen Jane. Pride and Prejudice. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.online-literature.com/austen/prideprejudice/>
21. Bronte. JE – Bronte Charlotte. Jane Eyre [Electronic resource] / CharlotteBronte. – London : Wordsworth Editions, 1999. – 409 p. – Access mode: <http://www.bronte.netfury.co.uk/jane-eyre/>
22. Collins. WW – Collins Wilkie. The Woman in White [Electronic resource] / Wilkie Collins // Edited with an Introduction by John Sutherland. – Oxford, New York. : Oxford University Press, 1996. – 702 p. – Access mode: <http://www.readbookonline.net/title/35321/>
23. Thackeray. VF – Thackeray William Makepeace. Vanity Fair. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.literaturepage.com/read/vanity-fair.html>
24. Wilde. PDG – Wilde Oscar. The Picture of Dorian Gray.[Electronicresource]. – Accessmode : <http://www.literaturepage.com/read/doriangray.html>

Список довідкових джерел:

25. Академічний тлумачний словник української мови: В 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://sum.in.ua/> – Назва з екрану. (СУМ).
26. AbbyuLingvo: Англо-український словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :[http://www.lingvo.ua/uk/Translate/en-uk/\(AL\)](http://www.lingvo.ua/uk/Translate/en-uk/(AL))
27. Collins English Dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.collinsdictionary.com/spellcheck/english/\(CED\)](http://www.collinsdictionary.com/spellcheck/english/(CED)).
28. Longman Dictionary of Contemporary English. P. Procter (Ed.) [Електронний ресурс]. – Harlow : Longman, 1981. – 1303 p. – Режим доступу : [http://www.ldoceonline.com/dictionary/\(LDCE\)](http://www.ldoceonline.com/dictionary/(LDCE)).
29. Multi-TranslationOnlineDictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.MT.ru/\(MT\)](http://www.MT.ru/(MT)).
30. Wikipedia. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page_\(Wiki\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page_(Wiki)).

Юлія ПОПОВИЧ**ВОССОЗДАНИЕ КИНЕСИКИ КАК МАРКЕРА СОЦИАЛЬНОГО СТАТУСА ЛИТЕРАТУРНОГО ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКИХ РОМАНОВ XIX ВЕКА)**

Аннотация. В статье рассматривается проблема отображения кинесики как маркера социального статуса персонажей в украинских переводах английских романов XIX века. Исследование выполнено в рамках антропоцентрического подхода, очерчены переводческие трудности и основные тактики, используемые в их преодолении. Перспективы дальнейшего научного поиска состоят в применении методики анализа и выявленных тактик отображения маркеров социального статуса в переводе на материале художественной литературы других исторических эпох и культур.

Ключевые слова: художественный перевод, антропоцентрический подход, невербальная коммуникация, кинесика, маркеры социального статуса, английские художественные произведения.

Yuliia POPOVYCH

**RENDERING KINESICS AS THE SOCIAL STATUS MARKER OF LITERARY CHARACTERS
(BASED ON THE XIX CENTURY NOVELS)**

Abstract. The article gives an insight into the complex interdisciplinary notion of social status. It seeks to research the main challenges in rendering kinesics as the social status marker of literary characters in the translation of the XIX century English fiction into Ukrainian. The research is carried out within the anthropocentric approach and points out the chief tactics used by Ukrainian translators in tackling this problem. The prospects for further research lie in the use of the findings of this study in research of rendering social status markers in translation of fiction of other historical epochs and cultures.

Key words: translation of fiction, anthropocentric approach, non-verbal communication, kinesics, social status markers, English fiction.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2016 р.

© *Попович Юлія Олексіївна* – викладач кафедри англійської філології і перекладу Київського національного лінгвістичного університету. Науковий керівник – канд. філол. наук, проф. Некряч Тетяна Євгенівна.